

Restrukturalizace průmyslu vyspělých zemí na příkladu Velké Británie

Průmysl Velké Británie i ostatních západoevropských zemí prošel po 2. světové válce významnými změnami. Značný stimul pro rozvoj výroby poskytla poválečná rekonstrukce hospodářství, charakteristická rychlým růstem objemu produkce a zaměstnanosti v průmyslu a ve stavebnictví. Po tomto prvotním impulzu následovalo dlouhé období stabilního hospodářského růstu v 50. a 60. letech, kdy se rozvíjela moderní průmyslová odvětví, založená na tehdejší špičkovém vědeckém výzkumu – spotřební elektronika, chemie a petrochemie, farmaceutika, automobilový a letecký průmysl. Hlavní složkou hospodářského růstu byla do značné míry spotřeba domácností, které se v tomto období poprvé začaly vybavovat „moderními technickými vymoženostmi“ v masovém měřítku (automobily, televizory, rádia, bílá elektronika).

V době, kdy se možnosti ekonomického rozvoje zdály být nevyčerpatelné, otřásl světovým hospodářstvím šok v podobě ropné krize v roce 1973 následovaný další ropnou krizí na přelomu 70. a 80. let. Radikální zdražení pohonných hmot odstartovalo dlouhodobou a komplexní restrukturalizaci výrobní báze vyspělých demokratických zemí. Cena ropy byla ale pouze jedním a bezprostředním faktorem krize. Hlavní příčinou byl pokles a fragmentace

spotřeby, způsobená přesycením světového trhu pásové (fordisticky) vyráběnými standardizovanými výrobky. Významnou roli sehrála také rostoucí konkurence ze strany Japonska, která nejvíce zasáhla právě britské firmy.

Jedním z nejvýznamnějších projevů restrukturalizace bylo snižování zaměstnanosti v průmyslu (deindustrializace), spojené s přesunem pracovních sil do sektoru služeb. Mezi hlavní příčiny tohoto procesu patří např. úpadek tra-

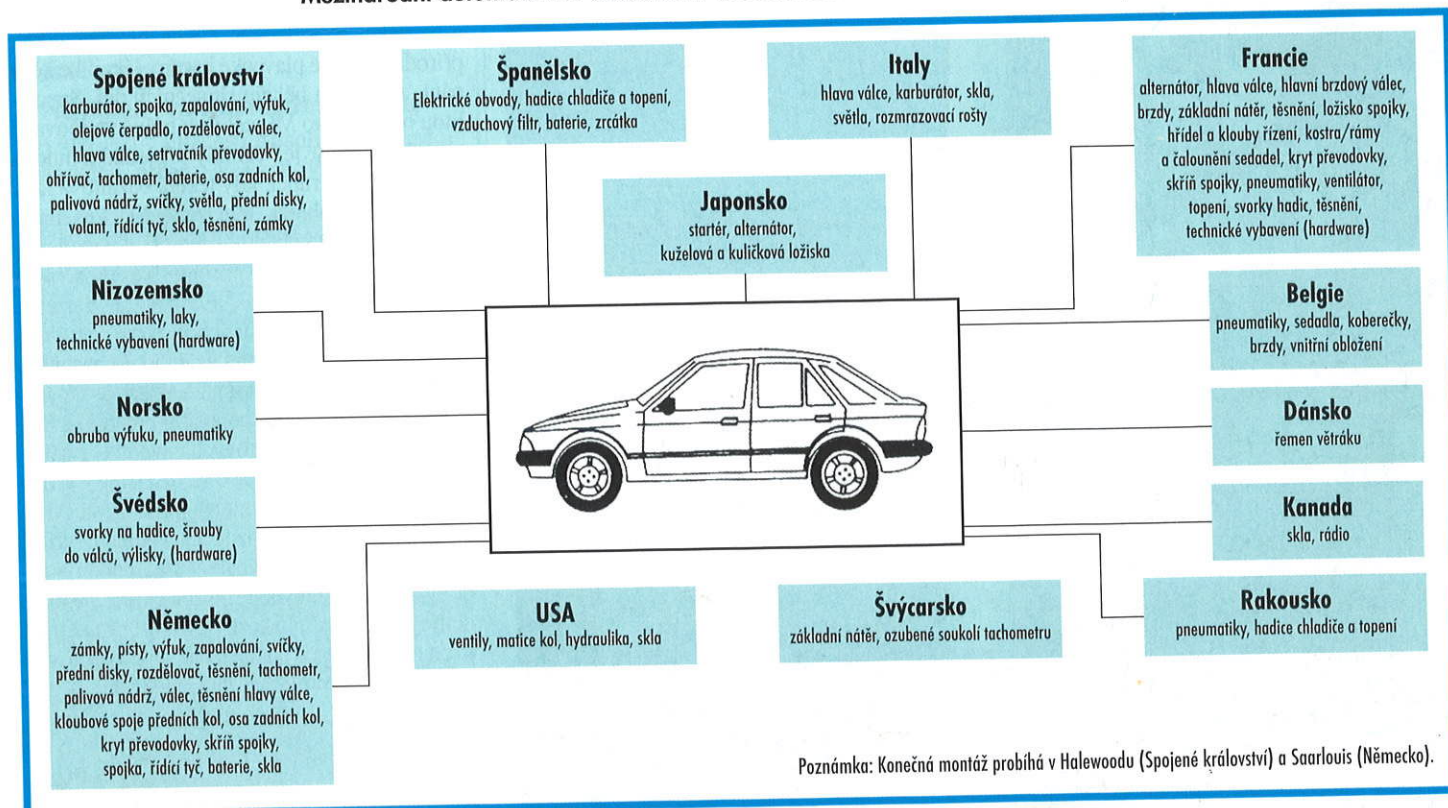
dičních odvětví průmyslu ve vyspělých zemích vlivem rostoucí mezinárodní konkurence, automatizace a optimalizace výrobního procesu ve všech odvětvích a přesun částí výrobních kapacit do rozvojových zemí s levnou pracovní silou.

Podíl sekunděru na britském HDP klesal rychleji než podíl na zaměstnanosti, což bylo způsobeno omezenou pružností změn počtu zaměstnanců v období ekonomických krizí. Zaměstnanost se snižovala především v 70. a částečně i 80. letech pomaleji kvůli vládním regulacím, dotacím a vlivu odborů. Mohlo by se zdát, že rozdíl v dynamice poklesu podílu na HDP a zaměstnanosti souvisí s klesající produktivitou britského průmyslu, ale opak je pravdou. Tento pokles byl totiž způsoben rychlejším růstem terciéru, nikoli úpadkem výrobní sféry. Zaměstnanost klesala nejrychleji v tradičních odvětvích, náročných na pracovní sílu (textil a oděvy), ale výraznou redukci zaměstnanosti prošla i moderní odvětví.

Ve sledovaném období 1971–98 se větší rozdíl v dynamice a úspěšnosti vývoje tradičních a moderních odvětví objevily při sledování vývoje přidané hodnoty. Podprůměrnou dynamiku růstu vykázal průmysl textilní a oděvní, kožedělný, obuvnický a hutnický, jejichž podíl na přidané hodnotě britského průmyslu poklesl, zatímco pozitivní vývoj byl zaznamenán u průmyslu elektronického, strojírenského, chemického a překvapivě i dřevozpracujícího (díky rozvoji polygrafie, zejména nových audiovizuálních nosičů).

Vývoj britského průmyslu v období 1971–98 je možné rozdělit do tří odlišných etap, jež se zhruba kryjí s 70., 80. a 90. léty. V 70. letech tr-

Mezinárodní automobil: síť dodavatelů součástek automobilu Ford Escort (Evropa)

Poznámka: Konečná montáž probíhá v Halewoodu (Spojené království) a Saarlouis (Německo).

Tabulka: Zahraniční investice v britském zpracovatelském průmyslu v období 1980–96

	% podíl zaměstnanců ve firmách zahr. vlastníků		Greenfield FDI*	Fúze
	1980	1996		
<i>Odvětví</i>				
textilní a oděvní	20,8	27,0	44,0	50,1
elektrické a optické přístroje	20,8	27,0	44,0	50,1
automobilový	23,1	61,9	36,0	58,7
chemický a farmaceutický	31,2	38,4	41,2	51,4
guma a plasty	19,2	23,2	31,7	63,7
hutnický a kovodělný	16,2	15,7	36,8	59,7

* greenfield FDI = investice do nového závodu („na zelené louce“), 1. a 2. sloupec označuje způsob vstupu zahraniční firmy na britský trh – FDI do nového závodu nebo fúze s existující britskou firmou
Zdroj: <http://papers.nber.org/papers/w9573>

ZDROJE INFORMACÍ

<http://www.statistics.gov.uk> – internetová strana Britského statistického úřadu

Eurostat, Basic Statistics of the Community. Luxembourg 1983, 1985, 1990.

Eurostat yearbook – A statistical eye on Europe, edice 1988–1998. Luxembourg 2000.

Eurostat, <http://europa.eu.int>, 23. 2. 2004

<http://www.scottish-enterprise.com/scottishelectronics> – Elektronický průmysl ve Skotsku

Mezinárodní automobil: Schéma dokládá, že dnes je jen stěží možné hovořit o „čistě“ francouzském, britském či německém automobilu ...

Tato hospodářská politika labouristické vlády vedla ke konzervaci ekonomické struktury (udržování neefektivních podniků a tradičních odvětví), vysoké inflaci a k ztrátě konkurenceschopnosti řady britských firem v nejrušnějších odvětvích – např. ve výrobě textilu, oceli a automobilů.

Úspěšná restrukturalizace přišla až v 80. letech v souvislosti s volebním vítězstvím konzervativní strany pod vedením M. Thatcherové. Její liberální hospodářská politika („thatcherismus“) se soustředila na potlačení inflace (nikoli nezaměstnanosti), přičemž poskytování dotací firmám bylo selektivní podle zásluh (kritériem byl zejména

přel britský průmysl nad výrobou, nízkou efektivitou výroby a klesající rentabilitou produkce, zejména ve srovnání s expandujícími japonskými firmami. Zaměstnanost klesala pomalu, neboť byla udržována mohutnými státními dotacemi. Časté bylo zestátnění velkých podniků i vládou řízené fúze firem, a to proto, aby se lépe zvládla rostoucí kapitálová a technologická náročnost odvětví a dosáhlo se úspor z rozsahu.

Typickým rysem byla nízká míra státního intervencionismu (konec zestátnění firem a státem řízených fúzí, žádná privilegia pro odvětví „high-tech“) a rozsáhlá privatizace. Tyto kroky se promítly do rychlého poklesu zaměstnanosti v průmyslu a způsobily krach celé řady neefektivních podniků, především v tradičních odvětvích. Velmi pozitivním krokem byla podpora přílivu zahraničních investic vládními stimuly a liberalizací podnikatelského prostředí.

Velmi významnou roli v rozvoji progresivních odvětví britského průmyslu hrály přímé zahraniční investice (PZI). Velká Británie se stala největším příjemcem PZI na světě a v 2. polovině 80. let byla vstupní branou pro japonské investice na evropský kontinent. Příliv PZI ovlivnil všechna moderní odvětví, nejvíce však automobilový průmysl. Ten je ideálním

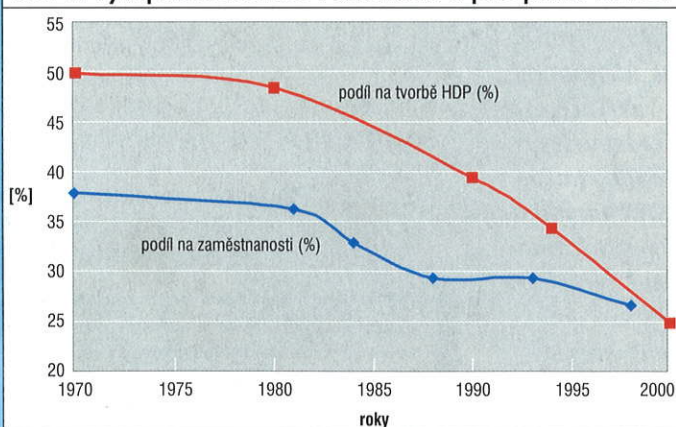
příkladem odvětví, které po boomu v 60. letech prošlo bolestnou restrukturalizací a redukcí v 70. a 80. letech, kdy se plejáda britských výrobců sdružila v jediném podniku British Leyland, ovládaném státem. Japonské firmy, které přispěly k destrukci britských automobilů, postavily britskou výrobu automobilů ve druhé polovině 80. a v 90. letech opět „na nohy“ díky přílivu investic (značnou roli hrály také německé a francouzské investice). Britské automobilky tak skončily ve vlastnictví zahraničních koncernů, ale to jim však přineslo finanční stabilitu, moderní technologie a v důsledku dynamický růst.

Thatcheristická destrukce neefektivních podniků spolu s přílivem PZI do moderních odvětví zvýšila konkurenceschopnost britského průmyslu. V 90. letech se vyznačoval již příznivější odvětvovou strukturou a po dlouhé a bolestné transformaci 70. a 80. let nastoupil cestu prosperity. Kromě výroby automobilů rostla nejrychleji progresivní („high-tech“) na výzkumu založená odvětví – elektronika (polovodiče – americké PZI), výpočetní technika (Psion – výroba notebooků a kapesních PC) a farmaceutika (asi neúspěšnější britské odvětví).

Důležitým aspektem restrukturalizace a deindustrializace byl i prostorový přesun výrobních kapacit a zaměstnanosti v průmyslu ve dvou základních směrech: 1) z tradičních průmyslových aglomerací do menších měst a na venkov a 2) ze střední a severní Anglie na jih (širší zázemí Londýna, Southampton, Portsmouth aj.). Receptem na úspěšnou transformaci britského průmyslu se ukázala snaha o udržení konkurenceschopnosti v globalizovaném světě, spojená s podporou přílivu zahraničních investic do perspektivních odvětví. To by mělo být poučením i pro naši zemi, která se 40% zaměstnaností v sekundě a řadou neefektivních podniků v těžkém průmyslu není v procesu restrukturalizace ještě zdaleka u konce.

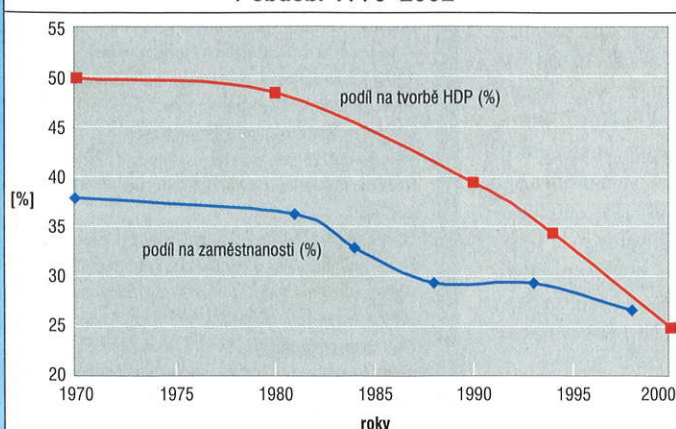
Jan Ženka,
student geografie PřF UK v Praze

Graf 1: Vývoj zaměstnanosti v sekundě a jeho podílu na HDP

Zdroje: Eurostat yearbook 2000, Basic Statistics of the Community. Eurostat, Luxembourg 1983, 1985 a 1990.

Graf 2: Vývoj exportu nejdůležitějších průmyslových odvětví v období 1990–2002

Zdroje: Eurostat yearbook 2000, Basic Statistics of the Community. Eurostat, Luxembourg 1983, 1985 a 1990.

Literatura:

- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje (nástin, kritika, klasifikace). Karolinum, Praha, 212 s.
- DICKEN, P. (2003): Global Shift. The Guildford Press, London, 633 s.
- DORLING, D. (1995): A New Social Atlas of Britain. John Wiley & Sons Ltd., Chichester, 247 s.
- GODDARD, J.B., CHAMPION, A.G. (1983): The Urban and Regional Transformation of Characteristics of Foreign-Owned Firms in British Manufacturing. <http://papers.nber.org/papers/w9573>, Britain, Methuen & Co. Ltd., London, 281 s.
- JÁČ, I. (2001): Hospodářská geografie Evropské unie. Technická univerzita v Liberci, Liberec, 317 s.
- OWEN, G. (2000): From Empire To Europe. Harper Collins Publishers, London, 533 s.
- PAVLÍNEK, P. (1993): Globální restrukturalizace: regionální dopady a reakce regionální politiky. Geografie-Sborník ČGS, 98, č. 1, s. 2–12.
- PAVLÍNEK, P. (1997): Vybrané teoretické interpretace současné transformace kapitalismu. Sociologický časopis, XXXIII, č. 1, s. 41–56.